

dr hab. Anna Szylar, prof. PANS
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
im. prof. Stanisława Tarnowskiego
w Tarnobrzegu

**Recenzja dorobku naukowego doktor Olgi Miriam Przybyłowicz
w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie nauk humanistycznych,
dyscyplinie historia**

1. Przedstawienie podstawowych danych o kandydacie:

Dr Olga Miriam Przybyłowicz studiowała w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, w 1996 r. uzyskała tytuł zawodowy magistra. Następnie w 1997 r. została zatrudniona w Instytucie Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Ośrodku Kultury Materialnej Średniowiecza i Czasów Nowożytnych, gdzie pracuje do chwili obecnej. W tym okresie zajmowała następujące stanowiska: w latach 1997-2005 – asystenta, 2005-2007 – historyka, 2007-2016 – adiunkta i od 2016 r. historyka.

W 2007 r. uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Klasztory klarysek w Polsce (XIII-XVI w.)”, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Koczerskiej.

W dniu 24 marca 2025 r. dr Przybyłowicz złożyła wniosek do Rady Naukowej Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, za pośrednictwem Rady Doskonałości Naukowej, o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Wskazane osiągnięcie nosi tytuł „Klasztor klarysek w Gnieźnie w epoce nowożytnej: organizacja, gospodarka, realia egzystencji” i obejmuje monografię źródłową pt. *Inwentarze dóbr ziemskich klasztoru klarysek w Gnieźnie (koniec XVI-XVII w.)*, wydaną przez Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 2024 r. oraz dziewięć artykułów, których tematyka jest powiązana z publikacją książkową.

Kandydatka nie ubiegała się uprzednio o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

2. Przedstawienie informacji o obowiązujących przepisach prawa na dzień wszczęcia ocenianego postępowania habilitacyjnego, w tym obowiązujących kryteriach oceny.

Dr Olga Miriam Przybyłowicz przedstawiła osiągnięcie pt. „Klasztor klarysek w Gnieźnie w epoce nowożytnej: organizacja, gospodarka, realia egzystencji” o nadanie stopnia doktora habilitowanego zgodnie z odpowiednimi zapisami Ustawy tj. wymaganiami określonymi w art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm.).

3. Przedstawienie informacji o ocenianych osiągnięciach naukowych.

Na dorobek publikacyjny O. M. Przybyłowicz składają się monografie, artykuły naukowe w czasopismach i pracach zbiorowych, recenzje i noty redakcyjne.

Habilitantka jest autorką **dwóch monografii** opublikowanych po uzyskaniu doktoratu. pierwszej – „*Reguła zakonna jest wozem do nieba*”. *Realia życia w klasztorach klarysek od XIII do końca XVI w. w Małopolsce, Wielkopolsce i na Śląsku* wydanej w Warszawie w 2016 r., która nie wchodzi do osiągnięcia naukowego oraz drugiej, wchodzącej do przedstawionego osiągnięcia - *Inwentarze dóbr ziemskich klasztoru klarysek w Gnieźnie (koniec XVI-XVII w.)*, wydanej w Warszawie w 2024 r. Obydwie publikacje zostały wydane przez Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w ramach serii: *Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej* (t. 73 i 74), przy czym druga z prezentowanych uzyskała dofinansowanie przyznane przez Fundację Lanckorońskich w ramach otrzymanego przez Autorkę stypendium.

Analizując dorobek naukowy Habilitantki należy podkreślić duże zaangażowanie badawcze, którego pokłosiem są opublikowane **artykuły naukowe** – w sumie 48 (w tym 45 przygotowanych indywidualnie i 3 współautorskie – wkład 50 %) oraz dwa artykuły przyjęte do druku. Efekty prowadzonych kwerend w archiwach kościelnych, państwowych i zakonnych (gdzie często brak katalogów) – krajowych i zagranicznych – zostały podsumowane w formie **sprawozdań naukowych** oraz wykorzystane w publikacjach naukowych.

Do najważniejszych czasopism, w których Habilitantka publikowała swoje prace naukowe należą: „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (2003, R. 51/2; 2010, R. 58; 2012, R. 60; 2012, R. 62/2; 2012, R. 69/3 2014, R. 62/1), „Archiwa Biblioteki Muzea Kościelne” (2019, t. 112; 2021, t. 115), „Architectus” (2008 nr 2/24), „Śląski Kwartalik Historyczny Sobótka” (2010, R. 54; 2013 R. 68; 2016, R. 71/2), „Studia Źródłoznawcze” (2011, t. 49); „Roczniki Dziejów Gospodarczych i Społecznych” (2015, R. 75), „Res Historica” (2024, t. 57), „Historia Slavorum Occidentis” (2025 w druku), „Hereditas Monasteriorum” (2016, vol. 7), „Rocznik Sądecki” (2010, t. 38; 2011, t. 39; 2012, t. 40). Grupę tę uzupełniają też recenzje i noty recenzyjne publikowane m.in. w „Acta Poloniae Historica” i „Kwartalniku Historii Kultury Materialnej”.

Doktor Przybyłowicz publikowała również za granicą, w monografiach wydanych w Pradze, Rennes, Ostrawie, Wiedniu, Opawie i Grazu, co wskazuje na kontakty z różnymi ośrodkami naukowymi.

Po uzyskaniu stopnia doktora O. M. Przybyłowicz publikowała w czasopismach znajdujących się w bazie ERIH - 16 artykułów nie wchodzących w skład osiągnięcia (z czego jeden przed- i 15 po uzyskaniem doktoratu) i 4 wskazane jako wchodzące w skład osiągnięcia.

W grupie publikacji stanowiących **rozdziały w monografiach** naukowych znajdują się prace wydane w językach: polskim (16) oraz niemieckim, angielskim, francuskim i czeskim (6). Są to opublikowane po uzyskaniu stopnia doktora 22 rozdziały w monografiach, z czego 4 wchodzące w skład osiągnięcia oraz 18 nie wchodzących w skład osiągnięcia. Wśród tych ostatnich dwie publikacje są współautorskie. Habilitantka w 2013 r. była redaktorem obszernej publikacji wydanej z okazji 60-lecia Instytutu Archeologii i Etnologii PAN.

Warto nadmienić, że istotną część dorobku stanowią również **recenzje naukowe** artykułów, przygotowane w latach 2017-2024 do takich czasopism jak: „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” i „Średniowiecze Polskie i Powszechne”. Nie można pominąć również zaangażowania w opracowaniu recenzji i not redakcyjnych do „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej” i „Studiów Źródłoznawczych”. Przed uzyskaniem stopnia doktora było ich siedem,

po doktoracie trzy. Ważnym elementem działalności Habilitantki była też sprawozdawczość naukowa poświęcona omówieniu odbywających się konferencji, kongresów i innych przedsięwzięć historycznych, publikowana na łamach „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej” (łącznie 12 sprawozdań, z czego 9 po uzyskaniu stopnia doktora).

Rezultatem podejmowanych działań naukowych są uzyskane przez Habilitantkę wskaźniki naukometryczne: Impact Factor – nie dotyczy, liczba cytowań wg Google Scholar 137 (w tym 18 autocytowań), Indeks Hirsch 3.

Habilitantka aktywnie uczestniczyła w wielu **konferencjach** organizowanych przez polskie i zagraniczne ośrodki naukowe. Po uzyskaniu stopnia doktora brała czynny udział w siedmiu konferencjach międzynarodowych (Gratz, Praga, Český Krumlov, Wrocław, Telč) oraz 13 konferencjach krajowych (Środa Śląska, Kielce, Warszawa, Toruń, Zabrze, Wrocław, Poznań, Kraków, Staniątki/Niepołomice). Zdobyte doświadczenie wykorzystała podczas organizacji cyklu konferencji *Funeralia Warszawskie* (edycje: III, VI i VII), aktywnie uczestnicząc w ich przygotowaniu, pełniąc funkcję członka komitetu organizacyjnego.

Była wykonawcą w realizowanym w latach 2012-2016 **projekcie** „Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX wieku: losy, znaczenie, inwentaryzacja. Narodowy Program Rozwoju Humanistyki 11H 11021280 z programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego”. W ramach projektu prowadziła kwerendy w archiwach krajowych i zagranicznych, m.in. w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie, badając archiwalia proveniencji zakonnej diecezji krakowskiej.

Doktor Olga Miriam Przybyłowicz otrzymywała również **stypendia naukowe**. Przed doktoratem zrealizowała trzykrotnie pobyty studyjne w Rzymie (w sumie 7 miesięcy), sfinansowane dzięki uzyskaniu dwukrotnie stypendium Rządu Republiki Włoskiej i jednokrotnie Fundacji Jana Pawła II. Prowadziła kwerendy i zapoznała się z cennymi źródłami archiwalnymi oraz zagraniczną literaturą przedmiotu dotyczącą monastycyzmu żeńskiego w Bibliotece Watykańskiej, Archivio di Stati di Rome, Ecole française de Rome. Ponadto odbyła liczne wyjazdy studyjne do Czech (2002-2004, 2007-2008, 2011-2016) i Słowacji (2009), których rezultatem było nawiązanie kontaktów z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, zapoznanie się z cennymi archiwaliami znajdującymi się m.in. w archiwach w Pradze, Pilźnie, Opawie, Bratysławie i Brnie, czynne uczestnictwo w konferencjach międzynarodowych, druk publikacji pt. „*Reguła zakonna jest wozem do nieba*”, przygotowanie artykułów naukowych, w tym unikatowego źródła z I poł. XV w., opracowanego na podstawie zasobów Narodowego Archiwum w Pradze. Aktualnie Habilitantka realizuje z tamtejszymi naukowcami wspólne przedsięwzięcia naukowe, w tym projekty wydawnicze. Dokonała też szczegółowego przeglądu zagadnień dotyczących monastycyzmu w czeskich badaniach naukowych w okresie ostatniej dekady XX i pierwszej dekady XXI w., publikując na ten temat artykuł.

W 2024 r. Habilitantka uzyskała **stypendium Fundacji Lanckorońskich** na sfinansowanie projektu dotyczącego druku monografii źródłowej *Inwentarze dóbr ziemskich klasztoru klarysek w Gnieźnie (koniec XVI-XVII w.)*, przygotowanej na podstawie zasobów Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie.

Analizując aktywność naukową doktor O. M. Przybyłowicz dostrzec można kilka tematów badawczych, których zakres tematyczny dotyczy w zdecydowanej większości konwentów żeńskich, zaś chronologia obejmuje okres od XIII do końca XIX wieku.

Jednym z obszarów badawczych jest kuchnia klasztorna, obejmująca konsumpcję, strukturę spożywanych produktów, komponowanie jadłospisów, wydatki na żywność, prawodawstwo zakonne i zalecenia wizytatorów dotyczące organizacji posiłków oraz posty, preferencje i mody żywieniowe. Przeprowadzone analizy dotyczące kuchni klasztornej zostały przedstawione w kontekście tradycji kulinarnych Rzeczypospolitej, na tle kulinarnego dziedzictwa europejskiego w XVII i XVIII w. Tematyka ta została omówiona w sześciu obszernych artykułach, stanowiących zwarty cykl rozpraw zawierających: rozpoznanie i analizę źródeł dotyczących pożywienia zakonnice w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym; rozporządzenia wizytatorów diecezji krakowskiej dotyczące posiłków w klasztorach żeńskich diecezji krakowskiej (koniec XVI – połowa XVII w.); analizę najstarszej księgi rachunkowej (1602-1604) z klasztoru klarysek w Starym Sączu pod kątem poznania realiów życia codziennego, w tym konsumpcji, praktyk i norm żywieniowych w konwencie w okresie wdrażania reformy trydenckiej. Wyjątkową wartość naukową mają trzy artykuły, w tym obszerne studium, dotyczące menu bernardynek krakowskich w II poł. XVIII w. Jest to pierwsze, na tak szeroką skalę, ujęcie problemu. W ramach tej problematyki doktor Przybyłowicz zajęła się zagadnieniami związanymi z rekonstrukcją zwyczajów i tradycji konsumpcyjnych oraz kulinarnych, poziomem życia zakonnice, różnymi aspektami funkcjonowania klasztorów klarysek i bernardynek oraz wskazała na wartość ksiąg rachunkowych do prowadzenia tego rodzaju badań. Badania te mają duże znaczenie, ponieważ wyżywienie mniszek w epoce nowożytnej dotychczas zostało rozpoznane w niewielkim stopniu.

Jak wynika z analizy dorobku naukowego Habilitantki, zakres zainteresowań badawczych O. M. Przybyłowicz jest rozległy, obejmuje okres od XIII do XIX wieku. Dotyczy monastycyzmu żeńskiego, obejmującego przede wszystkim klasztory klarysek (Stary Sącz, Gniezno, Kraków, Głogów, Strzelno), natomiast dopełnieniem są konwenty bernardynek (Kraków – klasztor przy kościele św. Józefa) i norbertanek (Kraków – Zwierzyniec). Zakres tematyczny jest również rozległy, co z pewnością wpływa na zawężenie pola badawczego wyłącznie do zakonów tradycji franciszkańskiej (klaryski i bernardynki) oraz jednego zakonu wywodzącego się z tradycji augustiańskiej (norbertanek).

Habilitantka wykorzystując materiały archiwalne pozyskane podczas szerokich kwerend w archiwach państwowych, kościelnych i zakonnych, zarówno w krajowych, jak i zagranicznych, opracowała **artykuły o różnorodnej tematyce**. Zajmowała się klaryskami i norbertankami, analizowała ceremonie obłóczyn, długość życia w klasztorach w średniowieczu i czasach nowożytnych, obrządki pogrzebowe klarysek, wydatki związane ze śmiercią, pogrzebami i nagrobkami zmarłych sióstr. Badania dotyczyły klarysek z różnych klasztorów (Stary Sącz, Gniezno, Kraków, Głogów, Strzelno, Znojmo) i norbertanek zwierzynieckich. Przebadła również nekrologi księń klarysek w Gnieźnie od XVII do XIX w., poszukując odpowiedzi na pytanie dotyczące tworzenia tożsamości klasztornej. Tematem publikacji były też: architektura zespołów klasztornych i przemiany architektoniczne inspirowane potrydenckim prawem kościelnym, wizytacje klasztorów klarysek w świetle posoborowego ruchu reformacyjnego, inspiracje i modele pobożności przedstawicielki rodów panujących w Europie Środkowej w XIII i XIV w., gradacja wykroczeń i kar w świetle statutów klarysek znojmskich z 1436 r., fundacja klarysek w Głogowie, uposażenie, darowizny i dochody klarysek z konwentu w Strzelnie w połowie XVII stulecia.

Prowadząc kwerendy w różnych archiwach, przygotowała artykuły i sprawozdania na temat archiwaliów proveniencji zakonnej diecezji krakowskiej znajdujących się we Lwowie; inwentarzy włoskich klasztorów klarysek: San Gimignano, Bolonia, Ferrara (XIV w.), źródeł

zgrupowanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie dotyczących klarysek gnieźnieńskich.

Analizując zainteresowania badawcze Habilitantki, widać zafascynowanie księgami rachunkowych i wykorzystywanie tego rodzaju źródeł do badań nad klasztorami żeńskimi w XVI -XVIII w. Fascynacja ta ma swoje uzasadnienie, ponieważ do tej pory księgi percepty i ekspensy do badań nad konwentami żeńskimi w czasach nowożytnych były wykorzystywane w niewielkim stopniu, a zasób zawarty w nich różnorodnych informacji jest ogromny. Habilitantka na ich podstawie opracowała zagadnienia dotyczące konsumpcji i kuchni klasztornej, kosztów pogrzebów, wydatków na zakupy, w tym „rzeczy drogich” do klasztoru zwierzynieckiego. Ale zainteresowanie wzbudziła też księga rachunkowa z lat 1570-1591 z klasztoru św. Ducha de Saxia w Krakowie, sporządzona przez prepozyta klasztoru, stanowiąca jedną z najstarszych ksiąg wydatków polskich klasztorów. Zgrupowane dane pozwalają wnikać w świat wspólnoty klasztornej, kontaktów z przedstawicielami świata zewnętrznego, przynoszą dane na temat cen, wynagrodzeń płaconych rzemieślnikom i mieszkańom krakowskim oraz funkcjonowania duchaków i prowadzonej przez nich placówki dobroczynności.

Główne osiągnięcie naukowe wskazane przez dr O. M. Przybyłowicz nosi tytuł: „Klasztor klarysek w Gnieźnie w epoce nowożytnej: organizacja, gospodarka, realia egzystencji”. Podstawą ubiegania się w postępowaniu habilitacyjnym o nadanie stopnia doktora habilitowanego jest monografia źródłowa pt. *Inwentarze dóbr ziemskich klasztoru klarysek w Gnieźnie (koniec XVI-XVII w.)* wydana drukiem w 2024 r. oraz seria dziewięciu artykułów naukowych, publikowanych w latach 2013-2022, których tematyka jest ściśle powiązana z przedstawioną publikacją. Wkład autorski w przygotowane publikacje wchodzące w skład osiągnięcia wynosi 100%.

Do opracowania ocenianego osiągnięcia posłużyły Autorce przede wszystkim zasoby archiwalne zgromadzone w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, które stanowią bardzo bogaty zasób, znajdujący się w kilku zespołach i jednostkach, dokumentujący dzieje konwentu klarysek gnieźnieńskich. Jak słusznie stwierdza Habilitantka, do tej pory zasób ten nie był w takim stopniu przebadany. Konwent klarysek gnieźnieńskich istniał prawie pięć stuleci. Pomimo tak długiego trwania, a przede wszystkim zachowania się imponującej bazy archiwalnej, nie spotkał się z większym zainteresowaniem badaczy monastycyzmu. O ile dzieje średniowieczne klarysek gnieźnieńskich zostały uwzględnione w pracy Alicji Szulc z 2001 r., dotyczącej klasztorów franciszkańskich w średniowiecznej Wielkopolsce a s. Małgorzata Borkowska wykorzystała z zasobu jedno źródło, zawierające katalogi profesek i zmarłych sióstr (do przygotowania wykazu zakonnic w *Leksykonie zakonnic epoki przedrozbiorowej, t. 1. Polska Zachodnia i Północna*, wydane w 2004 r.), to historia konwentu od XVII do XIX w. nie znalazła się w obszarze zainteresowań badawczych historyków. Doktor O. M. Przybyłowicz po raz pierwszy zetknęła się z tym zasobem archiwalnym podczas kwerendy archiwalnej do doktoratu, a następnie opracowania publikacji dotyczącej realiów życia w klasztorach klarysek w Małopolsce, Wielkopolsce i na Śląsku w XIII – XVI wieku. Mając wiedzę na temat całego zasobu archiwalnego dotyczącego klarysek gnieźnieńskich, podjęła się zadania rozpoznania i opracowania dalszych dziejów konwentu w czasach nowożytnych, czego dowodem jest przedstawione osiągnięcie badawcze. Wykorzystany przez Habilitantkę materiał źródłowy nigdy nie był wykorzystany w tak szerokim i szczegółowym zakresie. Podkreślić należy, że zasób archiwalny obejmuje kodeksy liturgiczne, akta luźne, rękopisy gospodarczo – rachunkowe, rękopisy prawno-normatywne, rękopisy rachunkowo – gospodarcze, akta Konsystorza Generalnego dotyczące kasaty klasztoru oraz pergaminowe dyplomy średniowieczne i

papierowe nowożytnie, a także inne liczne zbiory rękopiśmienne. Kilkunastoletnia kwerenda umożliwiła przygotowanie monografii źródłowej i artykułów naukowych.

Habilitationka podjęła słuszną decyzję, najpierw w sprawie rozpoznania zasobów archiwalnych w AAG, a następnie wykorzystania ich do badań nad organizacją, gospodarką i realiami egzystencji klarysek w Gnieźnie w czasach nowożytnych. Należy mieć na uwadze, że w obszarze monastycyzmu żeńskiego w czasach nowożytnych, w porównaniu z męskim, istnieją duże luki. A przygotowane przez dr O. M. Przybyłowicz osiągnięcie pomniejsza te braki i uzupełnia wiedzę w wielu obszarach badawczych. Warto nadmienić, iż w ciągu ostatnich dwóch dekad rozwinęły się nowe tendencje badawcze. Dotyczą one badań nad konwentami żeńskimi w obszarze duchowości zakonnej, prozopografii, kultury muzycznej, działalności opiekuńczej i edukacyjnej, architektury i piśmiennictwa oraz w minimalnym stopniu kwestii gospodarczych. Nie powstała zaś żadna praca dotycząca funkcjonowania konwentu gnieźnieńskiego, uwzględniająca wymienione pola badawcze.

Dr O. M. Przybyłowicz opracowała **monografię źródłową** pt. *Inwentarze dóbr ziemskich klasztoru klarysek w Gnieźnie (koniec XVI-XVII w.)*. Opatrzyła ją 60-stronicowym wstępem, składającym się z pięciu części, a poprzedzonym spisem treści i wykazem stosowanych w publikacji skrótów. Wstęp zawiera informacje na temat: fundacji klasztoru klarysek w Gnieźnie i rozwoju jego uposażenia, zachowanych w AAG inwentarzy w kontekście całej istniejącej tam spuścizny rękopiśmiennej klarysek gnieźnieńskich; okoliczności powstania i zawartych w nich treści oraz wartości naukowej opracowanych źródeł i zasad ich edycji. Wszystkie części są ze sobą spójne, solidnie przygotowane i merytorycznie poprawne. Wstęp zawiera wszystkie niezbędne elementy, tj. wyjaśnienia terminologiczne, przedstawienie stanu badań i stanu zachowanych źródeł, okoliczności ich powstania, określenie i wyjaśnienie ram czasowych, zarysowanie dokonujących się w tym okresie zmian, uwagi o zastosowanych metodach badawczych i przyjęte zasady edycyjne.

Edycja źródeł obejmuje 145 stron tekstu. Podzielona została na cz. I, obejmującą „Regestrum censuum de bonis Monialium Sanctae Clarae Gnesnensis 1593” i cz. II, przygotowaną na podstawie „Księgi wszystkich spraw konwentu...” rozpoczętej w 1609 r. i w późniejszych dziesięcioleciach sukcesywnie uzupełnianej o kolejne wpisy. Przyjęte kryterium podziału nie budzi zastrzeżeń. Opracowanie materiału źródłowego charakteryzuje się precyzyjnością, przejrzystością, jednolitością formy i przemyślanym materiałem informacyjnym zawartym w przypisach. Przypisy pełnią dwójaką rolę – wyjaśniają i rozwijają treści oraz określają stan zachowania źródła, istniejące uszkodzenia, nadpisanie, sposoby zapisu informacji i ich rozwinięcia. Pozwalają też zidentyfikować zapisy wykonywane różnymi rękoma, dostarczają również informacji na temat używanego języka. Nie mam uwag dotyczących przygotowania tej części publikacji.

W dalszej części monografii znajduje się lista księń konwentu klarysek w Gnieźnie z okresu od końca XVI do końca XVII w. (s. 147-165). Warto zwrócić uwagę na jej zawartość, ponieważ w tej części pracy Habilitationka podjęła się porównania danych na ich temat przedstawionych przez s. M. Borkowską¹ z wynikami badań własnych, pozyskanych na podstawie niewykorzystanych wcześniej dokumentów. W przygotowanym zestawieniu, obejmującym 16 księń, znajdują się nazwisko, imiona – świeckie i zakonne, daty sprawowania godności przełożonej i ewentualnie innych urzędów w klasztorze, data śmierci oraz do każdej z tych informacji podana została podstawa źródłowa. Skrupulatność i dociekliwość Habilitationki w

¹ M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej, t. 1: Polska Zachodnia i Północna*, Warszawa 2004, s. 20-38.

zakresie „uchwytności” księń w źródłach przyczyniła się do powstania nowych ustaleń i konfrontacji ich z dotychczasowymi danymi, rozwinięcia ich, a często też weryfikacji. Badanie te wnoszą istotny wkład w rozwój monastycyzmu żeńskiego, świadczą o dobrym warsztacie badawczym Habilitantki i precyzji podczas realizacji zadań. Kolejne zestawienie dotyczy zestawienia świąt kościelnych pojawiających się w źródłach i określenia daty/czasu ich występowania. Praca zawiera obszerną bibliografię, podzieloną na źródła archiwalne, źródła i opracowania publikowane, opracowania niepublikowane i netografię. Bibliografia przygotowana została starannie, jedynie jej część zatytułowana „źródła i opracowania publikowane” byłaby bardziej przejrzysta, gdyby rozdzielona została na źródła drukowane i opracowania publikowane i niepublikowane.

Książka zawiera też spis ilustracji. W opracowaniu jest ich zaledwie cztery, ale mają one duże znaczenie poglądowe. Dzięki nim można zapoznać się ze zdjęciami stron wykorzystanych do badań rękopisów oraz z mapą dóbr ziemskich klarysek gnieźnieńskich w II poł. XVI wieku (oprac. dr T. Związek). Monografia została opatrzona indeksem nazw osobowych i indeksem nazw geograficzno-historycznych. Szkoda, że zabrakło indeksu rzeczowego, który byłby niezwykle przydatny do dalszych badań nad gospodarką w okresie nowożytnym. Podział książki i jej układ jest zgodny z zasadami edycji źródeł. Tak więc przemyślana, logiczna i konsekwentna konstrukcja książki jest jej niepodważalnym walorem.

Należy podkreślić, iż spośród wydanych drukiem inwentarzy klasztorów męskich i żeńskich Rzeczypospolitej w XVI i XVII w., źródła z konwentu św. Klary w Gnieźnie są wyjątkowe ze względu na bogactwo różnorodnych tematów, szczegółowość informacji oraz barwny język. Dotychczas, na co uwagę zwróciła Habilitantka, największym zainteresowaniem badaczy cieszyły się archiwalia prezentujące stan dóbr należących do osób świeckich oraz opisy dóbr kościelnych. Badania dotyczące majątności wspólnot zakonnych męskich reprezentowane są dość skromnie, a żeńskich jeszcze bardziej ubogo. Niniejsza publikacja zapełnia w sposób niepodważalny te braki.

Inwentarze majątności są podstawowym źródłem do badań nad historią gospodarczą i ekonomią Rzeczypospolitej w XVI – XVII w. Ich potencjał informacyjny jest bardzo cenny i ma wysokie walory poznawcze. Inwentarze klarysek gnieźnieńskich są pod tym względem wyjątkowe, ponieważ odzwierciedlają reformatorskie trendy zwierzchników kościelnych epoki potrydenckiej do uporządkowania spraw ekonomiczno-gospodarczych oraz zarządzania wspólnotą. Edycja źródeł obejmuje: manuskrypt z 1593 r. (najstarszy klasztorny rękopis typu inwentarzowego) oraz 10 inwentarzy z XVII w., zamieszczonych w założonej w 1609 r. „Księdze wszystkich spraw Konwentu Gnieźnieńskiego zakonu św. Klary”. Z zapisanych 489 stron, ponad połowa dotyczy spraw gospodarczych i obejmuje 15 inwentarzy z lat 1610-1686. Do publikacji Habilitantka wybrała tylko te, które dotyczą całości bądź większości dóbr ziemskich klarysek oraz dochodów miejskich z Kostrzyna i Gniezna, ich rozpiętość chronologiczna obejmuje okres od 1615 do 1689 r. Tak więc zarówno dobór źródeł, jak i ich zakres chronologiczny jest merytorycznie uzasadniony. Należy też stwierdzić, że wspomniane źródła nigdy nie były wykorzystane do badań gospodarczych i majątkowych. Do obiegu naukowego zostały wprowadzone po raz pierwszy.

Opracowane źródła cechuje bogactwo informacji odnoszących się do realnego stanu dóbr klasztornych. Ich zawartość nie ustępuje, a niejednokrotnie przewyższa wartość inwentarzy świeckich, pisanych bardziej schematycznie przez wykwalifikowanych pisarzy. Inwentarze klarysek charakteryzują się wyjątkową dbałością o szczegóły, świadczą o zmyśle obserwacji poszczególnych autorów rewizji, przynoszą unikalne informacje i pozwalają na nowe spojrzenie na problematykę funkcjonowania klasztoru w społeczeństwie od schyłku XVI do schyłku XVII

stulecia. Ich wiarygodność jest wysoka, ponieważ były korygowane podczas odczytywania bądź to całej wspólnoty, bądź przynajmniej księży. Stanowią cenny materiał z zakresu historii gospodarczej (wielkość i struktura dóbr, kierunki produkcji roślinnej i hodowli, wielkość arealu uprawnego, wydajność, poziom infrastruktury przemysłowej i kondycji gospodarczej klasztoru, system i sposób zarządzania majątkiem), społecznej (gęstość zaludnienia, wyludnianie się, kategorie grup poddanych) oraz kultury materialnej (życie codzienne poddanych zakonnych, narzędzia, relacje rodzinne). Potencjał informacyjny źródeł, dzięki chronologicznej ciągłości zapisów, pozwala na podjęcie badań nad gospodarką klasztoru i poszerza wiedzę o funkcjonowaniu konwentu. Umożliwia zbadanie relacji klarysek z poddanymi, poznanie wiedzy siostr z zakresu ekonomii, spraw związanych z zarządzaniem majątkiem i określenie struktury społecznej wsi klasztornych. Daje możliwość obserwacji zmian w gospodarstwie wiejskim klarysek oraz fluktuacji gospodarki folwarcznej w ciągu 100 lat. Może stanowić przyczynek do dalszych badań nad gospodarką w innych klasztorach żeńskich w XVI i XVII w.

Niezwykle cenne jest, iż Habilitantka podjęła się opracowania tematyki w tak szerokim i szczegółowym zakresie. Konstrukcja pracy jest przemyślana, logiczna i konsekwentna, a sposób opracowania i dwójakiego rodzaju przypisy są jej istotnym walorem pracy.

Do osiągnięcia należy również 9 artykułów naukowych. Poruszane w nich treści można podzielić na trzy obszary tematyczne.

Do pierwszego obszaru zaliczyć należy trzy artykuły:

- 1) *Źródła rękopiśmienne klasztoru klarysek gnieźnieńskich w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Stan wiedzy, prezentacja spuścizny i możliwości badawcze*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 2019, t. 112, s. 317-336.
- 2) *Źródła do poznania gospodarki w dobrach wiejskich gnieźnieńskich od końca XVI do schyłku XVII stulecia*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 2017, R. LXV, nr 4, s. 447-460.
- 3) *Źródła dochodów klasztoru klarysek w Gnieźnie pod koniec XVI wieku na podstawie rękopisu „Regestrum 1593”*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 2020, r. LXVIII, nr 2, s. 171-186.

Tematyka wszystkich artykułów koncentruje się wokół spuścizny archiwalnej klarysek gnieźnieńskich, zachowanej w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. W pierwszej z wymienionych prac, tematyka obejmuje prezentację spuścizny archiwalnej klarysek od XIII do XIX w., z podziałem na księgi prawno-normatywne, liturgiczne, rachunkowo-gospodarcze oraz rękopisy dotyczące kasaty i akta luźne. Habilitantka dokonała szczegółowej prezentacji losów archiwaliów, omówiła zachowaną spuściznę i wskazała główne obszary badawcze, co świadczy o bardzo dobrej orientacji w temacie możliwości wykorzystania źródeł klasztornych do pogłębienia wiedzy z różnych obszarów badawczych. Należy podkreślić dużą dokładność w zakresie prowadzonych analiz i opatrzenie artykułu rozbudowanymi przypisami, będącymi uzupełnieniem omawianych w tekście kwestii.

W kolejnym artykule Habilitantka wyodrębniła, z grupy dokumentów rachunkowo-gospodarczych, źródła dotyczące sfery gospodarczo-ekonomicznej klasztoru i dokonała ich szczegółowej prezentacji, wskazując również na możliwości badawcze w tym obszarze. Pogłębiona analiza tych źródeł pozwoliła na identyfikację okresu rozwoju gospodarki w dobrach klasztornych i na regres wynikający z prowadzonych w XVII w. wojen. Artykuł jest

dobrze opracowany, przypisy przygotowano z dużą starannością, mankamentem zaś jest brak zestawienia bibliograficznego.

I trzeci z artykułów, to analiza najstarszego z zachowanych rękopisów, spisane w 1593 r., a zawierającego informacje o źródłach dochodów klarysek w Gnieźnie pod koniec XVI w. Habilitantka omówiła zasady spisywania inwentarzy dóbr miejskich i wiejskich klarysek, wynikające - jak słusznie zauważyła - z zaleceń soboru trydenckiego, obowiązującej reguły i konstytucji. Autorka doszukuje się podobieństw co do sposobu spisywania inwentarzy z wzorcami cysterskimi. Artykuł charakteryzuje się pogłębionymi badaniami różnych wątków związanych z produkcją. Na ich podstawie przedstawia wnioski co do charakteru produkcji, opierając je na kilku zestawieniach tabelarycznych, sporządzonych w oparciu o analizowane źródła.

Drugą grupę artykułów stanowią prace poświęcone szeroko rozumianej problematyce praw i przywilejów klasztoru oraz wynikających z tego faktu relacji z poddanymi. W grupie tej znajdują się następujące opracowania:

- 1) *Documents of the Polish Kings Issued for the Monastery of the Poor Clares in Gniezno (16th-18th centuries). Kings at the Protectors of the Convent*, w: *Orden und Stadt. Orden und ihre Wohltäter. Monastica Historia Band 4*, J. M. Havlik, J. Hlaváčková, K. Kollermann (Hgg.) St. Pölten-Praha 2019, s. 468-483.
- 2) *Dokumenty i dyplomy klasztoru klarysek w Gnieźnie. Sposoby uwierzytelniania dokumentów w praktyce kancelaryjnej konwentu św. Klary. Inwentarz*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 115, 2021, s. 359-418.
- 3) „Zając, dwa złote na pieprz i kary za gry hazardowe”. *Dwa przywileje klarysek dla miasta Kostrzyna z 1477 i 1615 r.*, w: *Ecclesia Regnum Fontes. Studia z dziejów średniowiecza. Prace ofiarowane profesor Marii Koczerskiej*, red. S. Gawlas i in., Warszawa 2014, s. 138-149.
- 4) „Wolno będzie Żydom mieć okna szklane, w tych domach jednak żeby nieotworzyste...”. *O współistnieniu konwentu klarysek z gminą żydowską w Gnieźnie w XVI-XVII wieku*, w: *Cum gratia et amicitia. Studia z dziejów osadnictwa dedykowane Pani Profesor Marcie Młynarskiej-Kaletynowej z okazji 65-lecia działalności naukowej*, red. D. Adamska, K. Chrzan, A. Pankiewicz, Wrocław 2017, s. 313-326.

W pierwszym z przywołanych artykułów Autorka poddała analizie 23 oryginalne dokumenty papierowe, będące przywilejami nadawanymi klaryskom przez monarchów w okresie od 1546 do 1779 r. Analiza przygotowana została w kontekście ich treści oraz na tle praktyki kancelaryjnej czasów nowożytnych. Kwestia sporządzania dokumentów wystawianych przez klaryski gnieźnieńskie (XVII- XVIII w.) i ich uwierzytelniania stanowi kolejny wątek tematyczny, omówiony w artykule pt. *Dokumenty i dyplomy klasztoru....* Analizie poddane zostały 161 oryginałów, uporządkowanych w 8 kategorii rzeczowych akt. Artykuł składa się z omówienia prezentowanych archiwaliów i aneksu zawierającego zestawienie dokumentów.

Kontynuację pola badawczego dotyczącego praw i przywilejów konwentu, tym razem w obszarze ich realnego funkcjonowania, Habilitantka zaprezentowała w artykule „Zając, dwa złote...”, w którym przedstawiła przywileje dla klasztoru miasta Kostrzyna w perspektywie czasowej tj. przywilej z 1477 i 1615 r. Przywołała treść obydwu przywilejów, wskazała na różnice w powinnościach poddanych, wyjaśniła ich przyczynę i realne skutki. Artykuł stanowi ciekawe ujęcie problematyki przywilejów w żeńskich dobrach klasztornych, pokazuje zmienność w

zakresie obowiązującego prawa w obrębie ok. 140 lat. I kolejny artykuł, dotyczący relacji ze wspólnotą żydowską w Gnieźnie w okresie XVI-XVII w., stanowi interesujący przykład, w jaki sposób bliskość lokacji stanowiła źródło konfliktów, jakie działania były podejmowane przez obydwie strony sporu, kto podejmował się mediacji i jaki był ostateczny rezultat konfliktu. Warto nadmienić, iż Habilitantka korzystała z materiałów archiwalnych dotychczas niewykorzystywanych przez badaczy, a ogromna ilość pozyskanych informacji z zakresu gospodarki, stosunków społecznych, podejmowanych działań oraz różnorodnych emocji związanych z konfliktem stanowi niezwykle interesujący materiał badawczy. Warto w tym miejscu się zastanowić, czy nie zrezygnować ze zbyt obszernych cytatów wprowadzonych do treści artykułu i nie przenieść ich do aneksu („*Wolno będzie Żydom...*”, s. 318-319). Tekst byłby wówczas bardziej przejrzysty, lepiej czytelny, a zapoznając się z jego z treścią, w każdej chwili można byłoby sięgnąć do źródła.]

I ostatnia, **trzecia grupa artykułów**, tematycznie powiązanych z osiągnięciem Habilitantki, traktuje o sprawach wewnętrznych konwentu, związanych z realiami egzystencji zakonnic – obłóczynami i pochówkami.

W grupie tej znalazły się dwie prace:

- 1) „*Pamiętka obłóczyn każdy probantki*”. *Ceremonia obłóczyn w świetle rękopisu Modus suscipiendi novitias ad habitum S. Clarae z 1600 r. z klasztoru klarysek gnieźnieńskich*, „*Hereditas Monasteriorum*”, 2013, vol. 2, s. 179-184.
- 2) „*Pochówki klarysek w Gnieźnie (XIV-XVIII w.) w świetle rękopisu „Księgi wszystkich spraw konwentu gnieźnieńskiego zakonu Ś. Klary [...] 1609”*”, w: *Epigraphica & Sepulcralia. 20 Fórum epigrafických a sepulkralnych studií*, ed. J. Roháček, Praha 2022, s. 251-270.

Pierwsza praca odnosi się do ceremonii obłóczyn kandydatek wstępujących do klasztoru klarysek w Gnieźnie i towarzyszącym tej uroczystości zwyczajom. Opracowanie powstało na podstawie rękopisu z 1600 r. Habilitantka dokonała porównania zwyczaju obłóczyn z konwentu gnieźnieńskiego z klasztorami innych reguł. Kolejny artykuł poświęciła miejscom pochówku 42 zakonnic (XVII-XVIII w.), ustalonym na podstawie rękopisu zawierającego katalog zmarłych sióstr. Autorka po raz pierwszy wykorzystała to źródło do zidentyfikowania miejsca ostatniego spoczynku zakonnic, weryfikując dotychczasowe informacje na ten temat. Zrobiła to zestawiając różne rodzaje źródeł, porównując otrzymane w ten sposób informacje i korygując je w oparciu o przeprowadzone badania.

Reasumując, przedstawione osiągnięcie pt. „*Klasztor klarysek w Gnieźnie w epoce nowożytnej: organizacja, gospodarka, realia egzystencji*”, zrealizowane na podstawie analizy wybranych źródeł archiwalnych, pozwoliło na prezentację różnorodnych aspektów organizacji i funkcjonowania konwentu, gospodarki w majątkach ziemskich i dwóch miastach należących do klarysek oraz różnorodnych przejawów egzystencji klarysek, ze szczególnym uwzględnieniem obłóczyn i losów pośmiertnych. Dzięki podjętej pracy do obiegu naukowego Habilitantka wprowadziła cenne źródła archiwalne. Autorka bardzo rzetelnie przedstawiła w artykułach literaturę przedmiotu, teksty grupuje wokół głównych osi problemowych. Rzetelnie przedstawia i uzasadnia wyniki badań, konfrontuje badania własne z dotychczasowymi publikacjami w literaturze naukowej. Skrupulatnie zbiera materiał źródłowy, porządkuje go i prezentuje, wykorzystując różne typy źródeł. Opracowuje problemy nowe, chociaż inspiracją do ich podjęcia były z pewnością badania do pracy doktorskiej. Wszystkie publikacje opierają się zazwyczaj na analizie nieznanych przekazów źródłowych, wprowadzają do literatury naukowej nowe egzemplifikacje omawianych zagadnień. Badania cechuje duży walor

poznawczy. Teksty czyta się dobrze, są one poprawne językowo. Godny uwagi jest aparat naukowy, który swój największy wyraz znalazł w rozbudowanych przypisach. Są one różnorodne, poczynając od klasycznych przypisów, poprzez wzbogacone przypisami dopowiadającymi i polemicznymi. Cechy przypisów sprawiają, że wielu młodych historyków może się na nich wzorować, obudowując pracę stosownymi komentarzami.

Na uwagę zasługują też działania związane z **popularyzowaniem nauki**, czego dowodem są publikacje popularno-naukowe, przeznaczone do szerokiego grona odbiorców zainteresowanych historią, w tym przeszłością swojego regionu. Owocem tych działań była współpraca z Muzeum Okręgowym w Starym Sączu i opracowanie zarysu dziejów klasztoru klarysek starosądeckich oraz artykuł poświęcony bł. Kindze, fundatorce konwentu klarysek w Starym Sączu. Habilitantka publikowała też w regionalnym magazynie HISTORIA „Sądeczanin”. Przygotowywała informacje prasowe o osiągnięciach IEA PAN w okresie od 1953 do 2013 r., brała aktywny udział w organizacji 60. i 70. rocznicy jubileuszu IEA PAN, oraz redagowała książki jubileuszowe. W latach 2012-2014 była członkiem Rady Naukowej IEA PAN oraz członkiem Komisji ds. wyjazdów zagranicznych (2008-2012). Od 2001 do 2020 r. pełniła funkcję sekretarza redakcji w „Studiach i Materiałach z Historii Kultury Materialnej”.

W uznaniu dorobku publikacyjnego oraz osiągnięć naukowych Habilitantka otrzymywała czterokrotnie nagrody Dyrektora IEA PAN, ostatnią w 2025 r.

Doktor O. M. Przybyłowicz od początku swojej pracy zawodowej w PAN, przez cały czas utrzymuje kontakty naukowe z Wydziałem Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Potwierdza to organizacja trzech konferencji naukowych (*Funeralia* Warszawskie), prezentacja na seminarium doktorskim prowadzonym przez prof. Marię Koczerską wyników kwerend źródłowych i prowadzonych badań naukowych, udzielanie konsultacji doktorantce z Białorusi. W 2024 r. Habilitantka została zaproszona do Czech (Filozofická Fakulta Univerzity Karlowy) w celu wygłoszenia wykładu na specjalistycznym seminarium na temat rękopisów znajdujących się w archiwum norbertanek zwierzynieckich. Ze względu na wykonywaną pracę zawodową nie posiada dorobku dydaktycznego w zakresie pracy ze studentami.

Jak wynika z analizy dorobku naukowego Habilitantki, zakres zainteresowań badawczych O. M. Przybyłowicz jest rozległy, obejmuje okres od XIII do XIX wieku. Dotyczy monastycyzmu żeńskiego, obejmującego przede wszystkim klasztory klarysek (Stary Sącz, Gnieźno, Kraków, Głogów, Strzelno), natomiast dopełnieniem są konwenty bernardynek (Kraków – klasztor przy kościele św. Józefa) i norbertanek (Kraków – Zwierzyniec). Zakres tematyczny jest również rozległy, co z pewnością wpływa na zawężenie pola badawczego wyłącznie do zakonów tradycji franciszkańskiej (klaryski i bernardynki) oraz jednego zakonu wywodzącego się z tradycji augustiańskiej (norbertanek). Warto jednak nadmienić, że kwerenda w archiwach klasztornych jest często niezwykle żmudna, ze względu na konieczność - w pierwszej kolejności - uporządkowania zbiorów, a w następstwie tego dopiero można podjąć się prowadzenia badań. Dr O. M. Przybyłowicz również i tym wyzwaniom była w stanie sprostać.

Po dokonaniu analizy przedstawionego do oceny osiągnięcia naukowego pt. „Klasztor klarysek w Gnieźnie w epoce nowożytnej: organizacja, gospodarka, realia egzystencji” stwierdzam, że zostało one w 100 % przygotowane przez Autorkę.

Suma przedstawionych powyżej osiągnięć dr O. M. Przybyłowicz, jak również wskazane osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym uprawniają do sformułowania wniosku, że posiada ona wystarczające kompetencje o charakterze naukowo-badawczym i naukowo-organizacyjnym, aby zostać samodzielnym pracownikiem nauki. Wskazane do oceny

osiągnięcie naukowe stanowi znaczący wkład w rozwój dziedziny nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Dorobek dr O. M. Przybyłowicz **oceniam pozytywnie.**

Konkluzja

Uwzględniając aktywność naukową dr O. M. Przybyłowicz, a przede wszystkim osiągnięcie pt. „Klasztor klarysek w Gnieźnie *w epoce nowożytnej: organizacja, gospodarka, realia egzystencji*”, składające się z monografii źródłowej i 9 artykułów naukowych, wskazane przez Habilitantkę jako główne osiągnięcie naukowe, stwierdzam, iż **przedstawiony do oceny dorobek** zgodnie z art. 219 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668 z późniejszymi zmianami) **spełnia wymogi**, do których należą:

1) posiadanie stopnia doktora;

2) wykazanie się w dorobku naukowym monografią naukową lub też cyklem powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych;

3) wykazanie się istotną aktywnością naukową:

i wnoszę o dopuszczenie doktor Przybyłowicz do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.